

במה אנחנו אשמים

אפילו בעניין שולי כמו יחס שוויוני להומוסקסואלים משניא עצמו השמאל על רוב רובם של המזרחים. מי שלא מאמין - שיצטרף אלי לחוג בית בעיר פיתוח

אמנון רובינשטיין

מאמרו במוסף "הארץ" (27.12) מאשים יהודה שנהג את השמאל בכלל, ואת מרצ בפרט, בכל האשמה אפשרית: הם אחראים לא רק לפערים התברתיים וההשכלתיים בין יוצאי מערב למזרח, הם גם אשמים בקידום הרעיון של שתי מדינות לשני עמים - פשע יהודי וציוני ממדרגה ראשונה. והכל כדי להתרחק מהמזרח הבלתי-מוכר והמאיים ולמנוע את הברית הטבעית של פלשתינאים ויהודים מזרחים.

שנהג קובע בועם ובלעג שלא דרשנו הקמת אקדמיה למוסיקה קלאסית ערבית: לא רק דרשנו אלא הקמנו מחלקה למוסיקה מזרחית באוניברסיטת בראל, דירבנו ומימנו עשרות להקות ופעילויות בתחום התרבות המזרחית. שנהג מאשים שאיננו מלמדים את השפה הערבית ואינו יודע כי החל מהשנה, ערבית היא שפת חובה גם בכיתה י'. הוא אינו מוכיר את הניסיון הנודע של הקמת בתי הספר "קרמה" ואת סיבת כישלונם. הוא מדבר על אזרחים בוגרים בני המזרח כעל אנשים נטולי רצון אישי. השמאל הליברלי האשכנזי אשם במצב מפני שהוא מפתח מהמזרחיות: הימין האשכנזי אשם מפני שהוא "מלחיב את המזרחים בסמליו": חברי הכנסת והשרים יוצאי המזרח כולם אינם אלא משת"פים של הממסד האשכנזי. והמזרחים עצמם? להם אין מה לומר, ואילו התגייס יהודה שנהג למענם היה גורלם רע ומר.

ובכל זאת נותרה שאלה אחת הטעונה תשובה: איך קרה הדבר שרוב רובם של המזרחים מצביעים בעד הימין למרות שהאינטרס החברתי והתרבותי שלהם מחייבם להגיע להסדר שלום ופשרה עם העולם הערבי? התשובה הראשונה על קושיה זו היא פערי ההשכלה - ובעיקר הפער בהשכלה הגבוהה - בין יוצאי העדות השונות בישראל. בעניין זה אכן נעשו שגיאות גדולות בעבר - שגיאות שנעשו בטעות ומחוסר הבנה ולא מתוך זדון לב. שגיאות אלה הולידו פער השכלתי חמור שהוליד מצוקה אישית שהולידה בעיה פוליטית. הבעיה הפוליטית נובעת מהעובדה שנוצר מיתאם מפתח בין רמת ההשכלה לבין דגם ההצבעה: ככל שהשכלה גבוהה יותר כך ההצבעה לימין פותחת.

כך התפלגו המצביעים לראשות הממשלה בבחירות האחרונות: השכלה עממית: נתניהו 73%, פרס 27%. השכלה תיכונית: נתניהו 62%, פרס 38%. השכלה על-תיכונית: נתניהו 54%, פרס 46%. השכלה אקדמית: נתניהו 37%, פרס 63%. השכלה תורנית (ישיבה): נתניהו 100%, פרס: 0%.

ובמלים בוטות יותר: ש"ס והימין עשו חיל בקרב אותם מזרחים ששערי תעודת הבגרות והתואר הראשון היו נעולים בפניהם. שערי הישיבות נפתחו לרווחה לפני בוחרים אלה, ללא תשלום וללא מבחני סף וקבלה. הנתונים אכן מדאיגים. בין 1988 ל-1993 עלה שיעורם של התלמידים המזרחים, מקרב הניגשים לבחינות בגרות בכל שנתון, אבל תעודת הבגרות נותרה בעיקר מנת חלקם של התלמידים האשכנזים והישראלים הוותיקים. ב-1994, שיעורם של בוגרי 13

שנות לימוד (השכלה על תיכונית) הוא 19% בקרב בנים ליוצאי אסיהאפריקה, 33% בקרב ילידי ישראל ו-47% בקרב בנים ליוצאי אירופה. זה פער מכאיב: היחס הוא 1:2.5 לרעת המזרחים.

כאשר יורדים מעט ברמת ההשכלה, ובודקים את שיעורם של אלה שלמדו לפחות 11 שנים, הפער קטן יותר: 76% בנים ליוצאי אירופהאמריקה, 63% בנים ליוצאי אסיהאפריקה, 83% (הגבוה ביותר) ילידי ישראל. מפער של 1:2.5 יורד הפער ל-1:1.2. מה ההסבר? מה קרה בשנתיים מכריעות אלה? בניהם של יוצאי אסיהאפריקה נתקלו בשני שערים נעולים: שער תעודת הבגרות ושער הכניסה להשכלה הגבוהה.

תגובה

בעיני פרופ' יהודה שנהג, הפוליטיקאים יוצאי המזרח כולם אינם אלא משת"פים של הממסד האשכנזי. והמזרחים עצמם? להם אין מה לומר

בממשלה הקודמת נפרצו שני השערים האלה: בעזרת תוכניות סיוע חסרות תקדים החל "מבצע בגרות", בלי להוריד את רמת הבחינות, שהעלה את שיעור מקבלי תעודת הבגרות כאחוז מהשתתף במידה דרמטית:

זה היה שיעור מקבלי תעודת הבגרות עם סיום בית הספר: 1992: 31.5% באוכלוסייה כולה (37.1% במגזר היהודי). 1994: 34% באוכלוסייה כולה (39.5% במגזר היהודי). 1995: 37.9% באוכלוסייה כולה (43.8% במגזר היהודי).

רוב רובם של המצטרפים החדשים למעגל הבגרות הם בני השכבות החלשות - יהודים וערבים. בשלוש שנים נכנסו יותר מ-10 אלפים תלמידים בשנה למעגל

הבגרות, דימויים העצמי שופר מאוד ושערי ההשכלה הגבוהה נפתחו לפנייהם. נפרץ גם השער השני: רשת מכללות אקדמיות הוקמה, ובהן עלה מספר הסטודנטים מ-8,300 ב-1990, ל-28,000 ב-1996, וליותר מ-30,000 ב-1997. גם כאן, רוב רובה של התוספת היא תלמידים מזרחים. אם תימשך התוכנית המקורית נגיע תוך ארבע שנים למצב שבו כל ישראלי שני יהיה בעל תעודת בגרות וכל שלישי יהיה בעל תואר ראשון. כלומר ייווצר כמעט שוויון בהשכלה הגבוהה, בשנים הראשונות של המאה הבאה.

ההשכלה היא אכן גורם עיקרי המסביר את הפערים בין דפוסי ההצבעה השונים בארץ. לא צריך סטטיסטיקה כדי לחוש בכך, די לשוחח עם סטודנטים מזרחים באוניברסיטאות. רק מעטים מקרבם הצביעו ש"ס - בניגוד להמונים שהצביעו למפלגה זו מתוך האוכלוסייה המזרחית כולה. אך לא רק ההשכלה היא המעצבת את דפוסי ההצבעה. למפלגה נאורה - מה שנקרא בישראל "שמאל", יש בעיה נוספת: עיקרי אמונתה של מפלגה כזאת מקוממים רבים מקרב המזרחים. עמדת השמאל בזכות מו"מ עם אש"ף ובזכות הגדרה עצמית לפלשתינאים, כמו גם ההתנגדות לכפייה דתית ולממסד הרבני, מחקות לא פעם את כל ההישגים האחרים שלו. אין זו הסתה של אשכנזים תחמנים, אלא מציאות ששורשיה עמוקים ורק מי שאינו מכיר את ישראל יתעלם ממנה. אפילו בעניין שולי כמו יחס שוויוני להומוסקסואלים משניא עצמו השמאל על רוב רובם של המזרחים ומי שלא מאמין - שיצטרף אלי לחוג בית בעיר פיתוח. מפלגה כמו מרצ וגם העבודה - עומדות איפוא מול דילמה: להתנכר לעקרונותיהן ולעיקרי אמונתן או לוותר, ביודעין, על התחבת מעגל מצביעיהן. דברים אלה נכונים לא רק לשמאל האשכנזי אלא גם לפעילי שמאל מזרחים. עובדה כי כל התנועות החשובות כש"ס, שנועדו להביא המוני מזרחים אל המחנה המתון נכשלו.

נכשלה גם רשת "קרמה" שהקים ד"ר שלמה סבירסקי. כאשר עודדתי ותמכתי בהקמת בתי ספר אלה הותקפתי מימין ומשמאל, אך האמנתי כי המצוקה כה גדולה עד שחייבים לתת יד גם להתחלה זו ואני, כשר חינוד, צריך לשרד לציבור הגדול של משכילים מזרחים כי אין פסול בשימת דגש על המורשת היהודית המזרחית.

הכישלון לא נבע מעוינות הממסד אלא מהתנגדות ההורים המזרחים. בית הספר קדמה בתל אביב, בניהולו של סמי שטרית, גייס חבר מורים בעלי מוטיבציה גבוהה וגם היו לו הצלחות, אך תושבי שכונת התקווה סירבו לשלוח את ילדיהם אליו ובעצם הטילו חרם על בית הספר. מדוע? משום שהמסר האוניברסלי והשמאלי של בית הספר - אוכרה גם לחללים פלשתינאים ביום הויכוח, איזכור קורבנות צוענים והומוסקסואלים ביום השואה - קומם אותם. שום ממסד אשכנזי לא הסית את תושבי השכונה; הם עצמם לא רצו שום מסר מסוג זה. נכון, יש קושי גדול לדבר אל הציבור המזרחי הרחב ואל פעיליו בלשון השמאל ובאמונותיו. רק בדמיון הפוסט-ציוני, השטחי והרדוד, הכל פשוט וקל.